

BÁRÓ VAY MIKLÓS

† 1894.

Ha a százados tölgy kidől: nagyot rendül a föld s nagy tér üresen marad utána. Csaknem százados tölgy volt az a nevezetes férfiú is, a ki a közelebb múlt pünkösd másodnapjának hajnalán dőlt ki az élők közül. Halála hírének megilletődéssel fogadta az egész ország, s a közrészvét sajnálkozással tekintett arra a fényes helyre, a mely utána üresen maradt. Nem volt korszakalkotó, mint Széchenyi és deák, sem a közrajongás bálványja, mint Kossuth; de kivívta s halála percéig meg is tartotta a köztiszteletnek olyan mértékét, a milyennel minden korban csak igen kevesen dicsekedhetnek. Kegyelte őt a szerencse, mert olyan kivételes hosszúságú s mindvégig munkabíró étellel ajándékozta meg, a melyből közel hetven évet szentelhetett a hazai közügyek szolgálatára; kegyelte a nemzet, mert mindenkor csak arról volt módja meggyőződni, hogy feddhetetlen jellemmel párosult nagy tehetségeit pályakezdése óta az ő üdvére és boldogítására kívánta értékesíteni, s szándékainak tisztasága még akkor is kétségbe vonhatatlan volt, mikor törekvéseivel a közvéleménytől eltérő úton haladt; és kegyelte az uralkodó, mert a korona iránti hűségben, a fejedelem és a nemzet közötti egyetértés buzgó munkálásában még az sem ingatta meg, mikor az önkényes uralom kormánya szabadság- és jószágvesztéssel sújtotta.

»Mindent a hazáért, semmit a király ellen!« - ez volt a vezérelv, melyet társadalmi, politikai és államférfiúi működésében folyvást szeme előtt tartott, s melyet minden tetteben annyira meg is tudott valósítani, hogy annak sem egyik, sem másik részével soha kibékíthetetlen ellentétbe nem jutott. Innen érhető az a ritka népszerűség, melynek minden irányban örvendhetett, úgy szintén az a sokféle kitüntetés, mely hosszú pályáján úgy felülről, mint polgártársai részéről osztályrészül jutott. Innen lett az a folytonos emelkedés, mely első föllépése óta fokról-fokra úgy vitte mind fölebb-fölebb, hogy csak nyolcvanhat éves korában állapodott meg, mikor a király és a kormány bizalma a politikai pályán elérhető egyik legmagasabb polcra, az országgyűlés főrendiházának elnöki székébe ültette.

Eseményekben gazdag, eredményekben sikeres, érdemekben fényes és munkában fáradhatatlan volt b. Vay Miklós élete. E század húszas éveitől kezdve mindenütt ott volt ő, a hol az új Magyarország fölépítésére célzó nagy munkák történtek. Nem tört mindenáron vezéri szerepre; de nagy műveltsége, kiválóan finom és szeretetreméltó modora, valamint a tevékenységre való készsége mindenütt előkelő helyet biztosított neki, s ő a részére nyílt tért mindig fényessé tudta tenni szigorú kötelességérzetével, lelkesedésével és alapos tájékozottságával, a minek ha egyben, vagy másban hiányát érezte, meg nem nyugodott, míg a kellő avatottságot el nem sajátította. Mert nem szerepelni, hanem dolgozni és használni akart mindenben, a mire vállalkozott. Jellemző példa erre az, hogy a jogi pálya végezte után, mikor arról győződött meg, hogy úgy a közéletben való tevékenysége, mint saját gazdasága érdekében is szüksége van műszaki ismeretekre, egy ideig abba hagyta a már megkezdett jogi pályát és 1823-ban Bécsbe ment a polytekhnikumra, hol különösen a vízszabályozás körébe vágó tudományokkal foglalkozott, tekintettel az akkor napirendre került Tisza-szabályozásra.

Báró Vay Miklós nagyszabású pályájának munkássága két fő irány közt oszlott meg: szolgálta egy részről az állami életet, más részről saját református felekezetének egyházi és iskolai ügyeit. Ennek a két iránynak hol természete, hol eszközei külön-külön módú cselekvésre adtak ugyan okot és alkalmat, mindazáltal ezek tekintetében is mindig meg tudta keresni és lelteni a találkozás pontját; megtalálta azt egy felől saját fölvilágosodott és konzervatív hajlamai mellett is szabadelvű gondolkozásában, más felől pedig az anyagi és szellemi műveltség fejlesztésének és terjesztésének nagy céljában.

A politikai szereplésre a megyei élet nevelte. Mint a jó katona: a közlegénységen kezdte, hogy a tiszti rangsor fokozatain egészen a vezéri állásig emelkedjék. S ez emelkedéshez igen kitűnő szárnyaiul szolgáltak tehetségein és szorgalmán kívül fényesnél fényesebb összeköttetései s nagy kedveltsége úgy Budán a nádori, mint Bécsben a »császári« udvarnál. Ezeknek és ritka népszerűségének köszönhetette, hogy aránylag még fiatal korában, 1844-ben, az ország első

zászlósai egyikévé, koronaórré választatott, majd pedig a kitüntetések és rendjelek egész sokaságával halmoztatott el.

Szintén igen korán lépett föl egyháza közéletében. Már 22 éves korában egyik tanácsbíróvá választatott a dunamelléki egyházkerületben, majd az alsó-zempléni egyházmegye választotta gondnokává, a tállyai református egyház pedig főgondnokává. 1840-ben a tiszamelléki egyházkerület s egyszersmind a sárospataki ref. főiskola főgondnokává lett, mely tisztét kevés félbeszakítással haláláig megtartotta s nagy buzgósággal teljesítette. Ebben az állásában szállt szembe annak idején a Thun-féle törekvésekkel, melyek ellenében sikerült is megvédenie egyháza önkormányzatát. Különös szeretettel viseltetett a sárospataki főiskola iránt, hol, kivált az ötvenes évek során, a legnagyobb érdeklődéssel jelent meg az évi vizsgálatokon s lebilincselő nyájasságával páratlan népszerűsége jutott az ifjúság előtt is. Mint főiskolai főgondnok különösen két nagy ünnepelés sikerét fűzte nevéhez, ú. m. 1859-ben a Kazinczy-ünnepélyt és 1860-ban a főiskola háromszázados emlékünnepeit, melyek országos fontosságú nemzeti összejöveteleknek szolgáltak ébresztő alkalmiul. Legújabbban ugyancsak Vay volt elnöke egyháza alkotmányozó zsinatának. Felekezeti demokratikus intézményeinek szelleme nagy, sőt irányzó hatással volt politikai pályafutására is.

Vajai báró Vay Miklós – hogy nagy élete pályájának főbb adatait is összefoglaljuk röviden – Kossuth Lajossal egy évben, vagy 1802-ben született, április 29-én, Alsó-Zsolcán, Borsodmegyében, a Mohi-pusztá szomszédságában. Szintén Miklós nevű atyja tábornok volt, nagy műveltségű főúr, ki egyetlen fiának a legkitünőbb nevelést adatta. Felsőbb jogi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, azután pedig Bécsben tanult egy ideig a polytechnikumon, honnan atyja halála miatt hazatérve, 1825-ben Zemplénmegye aljegyzőjévé lett, s mint ilyen még ez évben az országgyűlésen is megjelent, hogy annak ügyrendjét a helyszínén tanulmányozza. 1827-ben főjegyzővé, majd alispánná lett, mely állásában Ferencz királytól a kamarási méltóságot kapta. Az 1840-iki országgyűlésen magára vonta Reviczky Ádám, akkori borsodi tekintélyes főispán figyelmét, s ennek ajánlatára Borsodmegyében adminisztrátorsággal, majd királyi biztosi minőségben a felső megyékben a kholera miatt támadt lázongás lecsöndesítésével bízott meg, mit nagy tapintattal véghez is vitt. 1844-ben septemvir; 1845-ben a Helytartótanács első tanácsossá nevezetett ki. Ez állásában nyerte a v. b. titkos tanácsosi méltóságot. 1846-ban alkancellárrá lett. A következő két évben ismét kir. biztosi teendőket végzett ugyancsak a felső megyékben. 1847-ben nagy népszerűsége miatt ő bízott meg, hogy István főherceget, mint nádorjelöltet kísérje az országban tett körútján. 1848-ban ő adta át a kancelláriát a megalakult felelős kormánynak, s egyszersmind az államtanács tagjává nevezetett ki. Ugyanez évben két község választotta meg nemzetőri kapitányává, de ő a harcokban részt nem vett. A honvédelmi tevékenységben annyi része volt, hogy Erdélyben mint kormánybiztos működött. E miatt később fogságot is szenvedett s címeit és vagyonát vesztette. Csakhamar azonban kegyelmet nyert; a birtokait azonban nem neki, hanem fiainak ajándékozta vissza az abszolút kormány. Megkinálták Magyarország kormányzóságával, de azt meggyőződése nem engedte elfogadni, a miért Bécsben nagyon megnehezteltek rá. 1860-ban meghívták Bécsbe a «megerősített birodalmi tanács»-ba. E meghívást nem fogadta el, de részt vett azokon a tanácskozásokon, a melyekben az «októberi diploma» készült. Ez alkalommal az esztergomi primási konferencia ajánlatára kancellárrá lett s a diplomát aláírta; de épen egy év múlva már leköszönt, nem akarván aláírni azt az élehangú leiratot, mely az 1861-ki országgyűlés feliratára válaszul adatott. Vay kancellársága idején történt Deák Ferencznek Bécsbe hivatása (1860 dec. 13), a mi az első lépések egyike volt a kiegyezés felé; de szintén akkor történt gr. Teleki Lászlónak drezdai elfogatása és osztrák kézbe való kiszolgáltatása is, mely jogtalanság elhárítására Vaynak nem volt elég hatalma. 1866-ban kapta a Szent-István-rend nagykeresztjét. Kancellársága után egy ideig Borsod megye főispánja volt, s a főrendiházban foglalta el helyét. 1884-ben a főrendiháznak alelnökévé, 1888-ban pedig elnökévé nevezetett ki, mely nagy fényű és tekintélyű állás egyszersmind a koronája lett folyton emelkedő haladásának. Más ember ilyen agg korban már a csöndes nyugalmat keresné: Vay báró azonban szinte férfias kedvvel vette magára új munkakörének terheit. Ő még mindig alkotni vágyott. Különösen óhajtotta legutóbb az egyház-politikai törvényjavaslatok keresztülvitelét és életbe

léptetését. Ezt a vágyát azonban már nem teljesítette az iránta eddig folyvást kedvező sors. Ez év eleje óta egyik gyöngélkedés a másik után érte s utoljára e hó 14-én reggeli öt órakor csöndesen elaludt, hogy többé föl ne ébredjen.

A közéletnek e fáradhatatlan munkásságú embere igen szép életet élt családjá körében is. 1828 ápril 13-án nősült meg, feleségül vevén a nagy műveltségű Geymüller Katalin bárónőt, a híres bécsi bankár leányát. A testi és lelki szépségekben gazdag nő, a mint Magyarországra megérkezett, első kötelességei egyikének tekintette, hogy magyar nővé legyen. S valóban azzá is lett és ötven évnél tovább boldogította férjét és családját. Díszje volt a társadalomnak s bőkezű pártfogója minden felebaráti intézménynek. Több általa alapított kisdédóvó ma is hirdeti emlékét. 1878 ápril 13-án a tisztelők és barátok meleg részvéte mellett ülte meg férjével aranylakodalmát. Öt gyermekkel ajándékozta meg a Vay-családot, kik közül ma már csak három él: Ödön, Sándor és Klára (b. Bánhidyné); kettő meghalt, még pedig Henrik, mint katonatiszt, az olasz háborúban esett el, Miklós pedig, a tehetséges szobrász, - máig sem tudni, mi okból, - 1886-ban maga vetett véget életének, kimondhatatlan mély gyászt hagyván örökül főleg 84 éves ősz atyjának, ki már akkor az özvegyiség bánatát is hordozta.

Kijutott tehát Vay Miklósnak a megpróbáltatásokból is a maga része; de törhetetlen erejű lelke megnyugvással viselte a csapásokat is. Utolsó évtizedei legnagyobb részét a fővárosban szokta tölteni, hol előbb az «Európa», majd az «Angol királyné» vendéglőben tartott állandó szállást. Golopi és tállyai kastélyait, melyeket régen annyira szeretett, csak ritkán tekintette meg. Legörömeztőbb időzött koronként gyermekeinél, különösen báró Bánhidynénál az Alföldön, s ott is akkor volt legboldogabb, ha gyermekeit és unokáit mennél teljesebb számban láthatta maga körül. Élete utolsó perceit is az édesítette meg, hogy gyermekei ágya köré sereglettek. Utolsó elszenderedéseig eszméleténél volt, s bár érezte végének közeledtét, mégsem tett le arról a reményről, hogy legalább még néhány hónapig élni fog. Ez a reménye azonban hiúnak bizonyult. E hó 15-ikén a koporsó bezárult fölötte. Halotti gyászát kívánatához képest a legegyszerűbben rendezték. Egy napig pihent az Akadémia oszlopos csarnokában, mint volt igazgatósági tag, s aztán elszállították az alsó-zsolcai családi sírboltba. Nyugodjék békével!

(Vasárnapi Ujság, 1894. 20. sz.)